

IDÉBURNA AKTÖRERS ROLL I VÄLFÄRDEN

Vad är idéburen välfärd och vad kan idéburna aktörer bidra med inom välfärden? Vad finns det för idéburna aktörer i Skåne och vad har de för behov framåt? Vid årsskiftet 2023 trädde en lagändring i kraft i Sverige, som ska underlätta för idéburna aktörer inom välfärden. Vad innebär lagen i praktiken?

Sandra Qvarfordt
2023

Malmö Tillsammans

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

EN VÄLFÄRD MED MÄNNISKAN I FOKUS

I Sverige finns det offentlig och privat välfärd, men också idéburen – även om den i Sverige är anmärkningsvärt liten, jämfört med andra nordiska och europeiska länder. Idéburen välfärd kan vara skola, vård, social omsorg och insatser, till exempel – och präglas av att verksamheten styrs i enlighet med deras kärnvärden och ett genomgående perspektiv på mänskliga och samhällsrelaterade behov.

Många ser stora fördelar med idéburen välfärd – så varför utgör de idéburna aktörerna bara 3 procent av välfärden i Sverige? Vid årsskiftet 2022-2023 trädde en lagändring i kraft i Sverige som ska underlätta för idéburna aktörer att ta plats som välfärdsleverantörer. Hur kommer lagändringen påverka de idéburna aktörernas arbete och roll? Hur säkerställer upphandlande kommuner och regioner att idéburna aktörer har möjlighet att vara med och konkurrera? Och hur kan de idéburna aktörerna balansera att dels vara styrda av och agera i enlighet med sin värdegrund, att stärka och stötta andra idéburna – samtidigt som de i allt större utsträckning kommer behöva konkurrera om uppdragen?

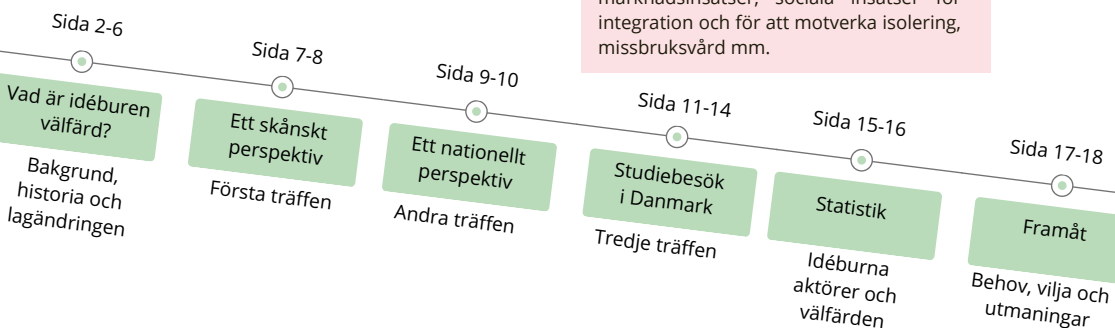
EN KUNSKAPSRESA

Under 2022 arrangerade samverkansinitiativet Malmö Tillsammans en "kunskapsresa" i ämnet idéburen välfärd med syfte att förstå utgångsläget i svensk välfärd idag, och för att tillsammans se hur det kan förändras till det bättre för de idéburna aktörerna. Syftet var också att uppmärksamma idéburna, lokala och regionala aktörer som jobbar med frågan och att se på framför allt danska välfärdsleverantörer för att lära av dem. Under kunskapsresan har fokus även legat på den nya lagändringen, och vad idéburna aktörer har för behov och funderingar att jobba vidare med för att anpassa sig efter, och dra nytta av, lagändringen.

Den här skriften redogör för kunskapsresan och ger en bild av hur läget ser ut i Sverige idag och vad det kan bero på – samt hur vägen ser ut framåt.

FAKTA: VÄLFÄRD

Begreppet välfärd eller välfärdstjänster syftar bl.a. på hälso- och sjukvård, hälsofrämjande verksamhet, social omsorg, utbildning, förskola, äldreomsorg, arbetsmarknadsinsatser, sociala insatser för integration och för att motverka isolering, missbruksvård mm.

FÅ IDÉBUREN AKTÖRER I SVENSK VÄLFÄRD

Fram till slutet av 1980-talet beslutades och utfördes majoriteten av välfärden i Sverige av den offentliga sektorn, alltså kommuner, regioner och landsting. I en artikel i Svenska dagbladet beskrivs att förändringen i slutet av 80-talet berodde på det som kom att kallas för "new public management", NPM, och att privata aktörer därmed bjöds in i välfärdssystemet.

I samma artikel säger Ulrika Stuart Hamilton, generalsekreterare för riksorganisationen Famna:

"Sverige valt en alldeles egen väg som främst gynnar privata kommersiella företag."

"Sverige tillämpar EU-direktivet otroligt strikt när det gäller offentlig upphandling. Det är bra för privata företag som är duktiga på att hålla sig framme och rulla ut anbud med låga priser. Men det ligger inte i de idéburna aktörernas dna att konkurrera med att vara det billigaste alternativet. De vill gå in med kvalitet och jobba utifrån en idé."

Källa: Mellgren, F., 2022, "Siffran i Sverige unikt låg: "Klämts från båda håll", Svenska Dagbladet

I rapporten "Varför är det så få idéburna organisationer i välfärden?" (*Tillväxtverket, Tillväxtanalys, 2012*) står att "När marknaderna nu öppnas för konkurrens via kundval och upphandlingar är det i huvudsak de vinstdrivande företagen som har det kapital som krävs för att kunna anställa personal och erbjuda tjänsterna."

Från 90-talet och framåt har de privata aktörerna, ofta stora koncerner, därför tagit över en betydligt större del av välfärdstjänsterna i Sverige än vad den idéburna sektorn har gjort.

Famna (*Tillväxtmål Tio2030, 2022*) har sammanställt statistik över andelen idéburna respektive privata och offentliga aktörer inom välfärden i Sverige, och jämfört det med andra länder. Resultatet visar att Sverige har lägst andel idéburna välfärdsutförare i Skandinavien, med 3 procent jämfört med 9 procent i Norge och 14 procent i Danmark. I t.ex. Tyskland utgör de idéburna 49 procent, de offentliga 25 procent och vinstdrivande 26 procent. I Nederländerna utgör de idéburna hela 95 procent och resterande 5 procent av offentliga aktörer. Sverige har alltså anmärkningsvärt liten andel idéburna välfärdsutförare.

FAKTA: VÄLFÄRDSLEVERANTÖRER I SVERIGE

Källa: Karl Henrik Sivesind, 2016

ÅR 2000

IDÉBUREN 4 %
PRIVATA 9 %
OFFENTLIGA 88 %

ÅR 2016

IDÉBUREN 3 %
PRIVATA 19 %
OFFENTLIGA 78 %

VAD KAN IDÉBUREN VÄLFÄRD BIDRA MED?

Idéburen välfärd är vad det låter som – en idéburen eller ideell organisation eller annan aktör från civilsamhället som erbjuder och utför välfärdstjänster, som arbetsmarknadsinsatser, omsorg, hälsofrämjande insatser och liknande.

Famna har gjort en rad undersökningar som bl.a. visar att människor gärna väljer idéburet när de kan och är ofta mer nöjda, samt att de som jobbar inom idéburen välfärd tycker att det ger ett extra värde att jobba för en god sak eller i enlighet med en värdegrund. (*Tillväxtmål Tio2030, 2022*)

Andra anledningar till att idéburen välfärd uppskattas eller särskiljer sig från offentlig och privat är för att de på ett tydligare sätt arbetar med samhällsutmaningar och sociala problem. De upplevs även ha en större närhet till brukarna, mer fokus på medmänsklighet, rättigheter, värdegrund och långsiktighet. (*Tillväxtmål Tio2030, 2022*)

I en opinionstext i Dagens Samhälle, från 2018, som är skriven av ett antal representanter för olika idéburna organisationer står att:

"Idéburna verksamheter har ett antal unika fördelar. Överskott återinvesteras i verksamheten. Det finns inga externa ägare och ingen vinstutdelning. De flesta har en särskild värdegrund eller värdfilosofi. Närheten mellan verksamhet och värderingar, mellan chefer och personal, gör idéburna flexibla och innovativa. Undersökningar visar att till exempel idéburen äldreomsorg har högre personaltäthet och bättre utbildad personal. Idéburna aktörer finns främst inom sjukvård, äldreomsorg, psykiatri, HVB-hem, kvinno- och tjejjourer, flyktingmottagande, assistans och LSS."

Källa: Bjurström, Blennerud, Bolin, Borg, Ekberg, Ekman, Jacobsson, Roempke, Ståhl, Säaf Göransson. 2018, "Regeringen förminskar idéburen välfärd", Dagens Samhälle

FAKTA: IDÉBUREN VÄLFÄRD

Enligt Famna, riksorganisationen för idéburen välfärd, finns några viktiga punkter som särskiljer idéburen välfärd från offentlig eller privat:

- Idéburen välfärd är grundad i en idé eller värdegrund
- Idéburna organisationer har inga externa ägare som vill ha avkastning på vinsten, utan allt överskott återinvesteras i verksamheten eller i andra idéburna organisationer

IDÉBUREN VÄLFÄRD I FÖRÄNDRING

FAKTA: LAGÄNDRING 2023

Under våren 2022 lämnade Finansdepartementet in en lagrådsremiss och proposition med ett förslag om lagändring som ska underlätta för idéburna organisationer som bedriver offentligt finansierad välfärdsverksamhet. Förslaget innebär dels ett register där idéburna organisationer kan registrera sig samt att upphandlande myndigheter kan reservera rätten att delta i upphandlingar och valfrihetssystem till idéburna organisationer. I juni i år kom beslutet, där riksdagen sa delvis ja till propositionen. De sa ja till att ett register ska skapas för idéburna organisationer och att myndigheter ska få möjlighet att reservera rätten att delta i upphandlingar till idéburna organisationer. Myndigheternas möjlighet att reservera rätten att delta i valfrihetssystem till idéburna organisationer sa riksdagen delvis ja till, med argumentet att det kan göra att regioner utesluter redan etablerade och väl fungerande vårdalternativ, och därför ska primärvården inte omfattas av ändringen. Lagändringen börjar gälla från den 1 januari år 2023. *(Sveriges riksdag, Finansutskottets betänkande 2021/22:FiU28)*

Den 29 november arrangerade MUCF en förmiddag med tema "Hur bygger vi framtidens välfärd genom samverkan?", som en del av årets MUCF-dagarna. På agendan stod bland annat lagändringen och det nya registret samt vad idéburen välfärd har för roll i samhället idag. Håkan Johansson, professor i socialt arbete, Lunds universitet, gav en historisk tillbakablick på svensk välfärd och en reflektion kring vad det innebär när idéburna aktörer utför allt fler tjänster på kontrakt genom upphandlingar.

Enligt Håkan Johansson har Sverige förvandlats från något av en socialdemokratisk välfärdsstat där det offentliga producerade och levererade i princip alla välfärdstjänster, till en stat som har mindre ensam makt, samtidigt som det har pågått parallella privatiseringar av skola, omsorg mm. Det har lett till ett större fokus på vinstdrivande eller företagsbaserad välfärdsproduktion, även om staten idag har ett större intresse av att samverka med det idéburna.

Men det kan finnas vissa risker eller konsekvenser för idéburna organisationer som börjar utföra allt fler tjänster på kontrakt, menar Håkan Johansson. Forskning har nämligen visat att nya typer av aktörer växer fram, organisationer börjar diversifiera sin verksamhet (vissa delar utför eller levererar tjänster, andra kan t.ex. vara mer, eller enbart, fokuserade på volontärsverksamhet), och dessutom kan det hända att de idéburna organisationerna mer och mer börjar härma eller likna, offentliga eller privata aktörer, eller i alltför hög grad anpassar sig efter den upphandlande myndigheten. Vad kan det ha för intern påverkan i organisationen och kan det leda till en målförskjutning? En av slutsatserna i en studie av Håkan Johansson, med kollegor, var att en styrning mot mer service och tjänsteutförande kan ha inverkan på organisationerna och i förlängningen hela civilsamhällets demokratiska uppdrag.

Källa: Arvidson, M., Johansson, H., Johansson, S., Nordfeldt, M. (2019). Mellan röst och service - Ideella organisationer i lokala välfärdssamhällen. Studentlitteratur.

LAGÄNDRING OCH NYTT REGISTER

Lagändringen som ska underlätta för idéburna välfärdsaktörer trädde i kraft vid årsskiftet 2022-2023. I praktiken innebär den alltså att upphandlande myndigheter får möjlighet att reservera rätten att delta i upphandlingar av vissa välfärdstjänster samt rätten att delta i valfrihetssystem, undantaget primärvården, till idéburna aktörer. För att underlätta för både upphandlande myndigheter och de idéburna aktörerna ska Kammarkollegiet upprätta ett register där de idéburna aktörerna kan välja att registrera sig. Vid ett webinarium med Famna och Fremia, hösten 2022, presenterade Amir Daneshpip, jurist vid Reuterman Advokatbyrå och styrelseledamot i Famna, de viktigaste punkterna i den nya registerlagen. Det finns även sammanfattat i ett vägledande underlag som Famna, Fremia och Reuterman Advokatbyrå har tagit fram för att upphandlande myndigheter lättare ska kunna applicera de nya bestämmelserna kring LOV (lagen om valfrihet) och LOU (lagen om upphandling).

SAMMANFATTNING AV DET NYA REGISTRET

Lagen omfattar idéburna organisationer som bedriver offentligt finansierad vård, och innebär att dessa kan registrera sig. Registret ska framför allt avgränsa dem mot offentliga och kommersiella aktörer.

I lagen finns en definition av begreppet idéburen organisation, som är "en juridisk person som uteslutande har ett allmännyttigt syfte som är angivet i stadgar, bolagsordning, urkund eller motsvarande handling".

En idéburen organisation som vill registrera sig ska, eller ha för avsikt att utföra, offentligt finansierad välfärd – dvs. välfärd som finansieras inom ramen för t.ex. offentlig upphandling, valfrihetssystem eller bidrag från det offentliga.

Med välfärdsverksamhet avses i lagen hälso- och sjukvård, hälsofrämjande verksamhet, social omsorg, utbildning, arbetsmarknadsinsatser eller insatser som har som syfte att motverka segregation och isolering.

Ett allmännyttigt syfte kan beskrivas på många olika sätt och se olika ut, t.ex. kan det handla om att bidra till samhällsutveckling, men det kan också röra sig om en organisation som har som syfte att jobba med t.ex. äldreomsorg eller annan specifik välfärd.

Verksamheten måste inte rikta sig mot en bred allmänhet för att räknas som allmännyttigt, utan verksamhet som riktas mot särskilda målgrupper kan också anses allmännyttiga.

Det allmännyttiga syftet ska genomsyra hela verksamheten, stadgar osv., och organisationen får inte ha vinst som syfte.

I lagen används begreppet värdeöverföring som definieras som "en affärshändelse som medför att förmögenheten hos en idéburen organisation minskar och som inte är av rent affärsmässig karaktär för organisationen."

En idéburen organisation får inte göra värdeöverföring annat än till andra idéburna organisationer eller forskning.

Begränsningen gällande värdeöverföring fortsätter gälla i fem år efter att en organisation har meddelat att de vill avregistrera sig.

För att få registrera sig krävs att "organisationen bedriver eller har för avsikt att bedriva "offentligt finansierad verksamhet" och att staten, en region eller kommun inte har ett rättsligt bestämmande inflytande över organisationen", samt att "organisationen i stadgar, bolagsordning eller motsvarande handling har en bestämmelse som anger att kvarvarande tillgångar vid organisationens upplösning ska skiftas på ett sätt som inte bryter mot begränsningen om värdeöverföringar". Det sistnämnda gäller inte för stiftelser.

En registrerad idéburen organisation ska varje år lämna uppgifter till registreringsmyndigheten (Kammarkollegiet) om eventuell värdeöverföring som har gjorts eller beslutats om under året, och isåfall lämna vidare uppgifter om den.

Begränsningen av värdeöverföringar har som syfte att säkerställa att pengar som genereras inom verksamheten ska användas för det allmännyttiga syftet och inte t.ex. gå till någon enskild. Eventuella överskott i en idéburen organisation ska som regel inte lämna den idéburna sektorn. Affärsmässiga överföringar är dock tillåtna, t.ex. för att betala en annan förening för en prestation i ett samarbete. Det ska även framgå i stadgar mm. att eventuella kvarvarande tillgångar vid en upplösning av organisationen inte ska flyttas på ett sätt som bryter mot begränsningen av värdeöverföringar.

Vad som gäller vid en upplösning av en stiftelse regleras inte av den nya lagen, utan av stiftelselagen. Enligt den ska kvarvarande tillgångar användas till verksamhet med samma ändamål eller syfte.

Den 26 oktober arrangerade Famna och Fremia ett webinarium där juristen Amir Daneshpip, advokat vid Reuterman Advokatbyrå samt styrelseledamot i Famna, gick igenom vad den nya Registreringslagen innebär, utifrån nämnda underlag.

Under webinariet uppkom ett par frågor kring registret:

– Hur fungerar det för en paraplyförening eller organisation med lokala organisationer eller avdelningar – räcker det om riksorganisationen registrerar sig eller ska alla lokalföreningar göra det?

Svar: på Kammarkollegiets (som har fått i uppdrag att upprätta registret) hemsida står att "Många organisationer är uppbyggda av olika lokalföreningar – var och en av dessa som vill ingå i registret måste skicka in sin egen ansökan."

– Gäller förbudet om värdeöverföring även bakåt i tiden?

Svar: nej, svarade Amir Daneshpip under webinariet, det gäller från datumet man registrerar sig.

Ytterligare frågor uppkom under träffen om begränsningen av värdeöverföring. Amir Daneshpip förklarade det såhär:

– Jag känner till Famnas medlemmar bra och Famna har haft ett motsvarande krav sen långt innan. Inga Famna-medlemmar gör såna otillåtna värdeöverföringar. Med den här bestämmelsen har man försökt fånga upp utdelningar till privatpersoner.

– Man vill låsa in tillgångarna i den idéburna sektorn så de inte lämnar, sa Amir Daneshpip.

“VI SOM IDÉBURNA AKTÖRER SKA SES SOM RESURS I SAMHÄLLET”

Bara dagar efter att lagrådsremissen presenterades, arrangerade Malmö Tillsammans den första träffen i en kunskapsresa om idéburen välfärd, eller civilsamhället som välfärdsutförare. Fokuset var idéburen välfärd ur ett regionalt perspektiv, med lokala aktörer och deras erfarenheter. Gästerna den 16 februari var Lena Wetterskog Sjöstedt, vid tillfället direktor för Skåne Stadsmission, och Peter Andersen, VD för Hyllie Park.

HYLLIE PARK

Hyllie Park är samlingsnamnet för en rad olika idéburna verksamheter, bl.a. förskola, kyrka, äldreboende, folkhögskola, restaurang mm. Peter Andersen, VD, säger att Hyllie Park är speciellt för att det innefattar så många vitt skilda verksamheter:

– Förskolebarn, grundskoleelever och folkhögskoleelever kommer på morgonen. De blandas med äldre som går förbi med sina rullatorer. Det är unikt och det är jag stolt över, sa han under Malmö Tillsammans träff.

Hyllie Park bygger på kristna värderingar, och några av de andra kärnvärdena som verksamheten bygger på är omsorg, lärande och växande.

För Peter Andersen som kommer från en helt annan bakgrund än civilsamhället, finns tydliga skillnader och fördelar med att arbeta inom en idéburen organisation – framför allt att det inte är vinsten och de ekonomiska marginalerna som står i fokus utan människors behov, men även tempot och perspektiven skiljer sig åt. T.ex. tänker de snarare på kommande generationer när de gör nya detaljplaner. Att de är så många olika verksamheter som samsas på Hyllie Park ger också många fördelar, som att restaurangen kan erbjuda lunch till gäster utifrån såväl som mat till skolorna och äldreboendet och att Hyllie Park även fungerar som en mötesplats.

Bild: Hyllie Park

Lena Wetterskog Sjöstedt, tidigare direktor för Skåne Stadsmission.

Bild: David Stomeus

SKÅNE STADSMISSION

Lena Wetterskog Sjöstedt är före detta direktor för Skåne Stadsmission som framför allt jobbar för människor i utsatta livssituationer, genom att erbjuda bl.a. mötesplats, boende, nattjour och hälsovårdsmottagningar. Men de jobbar också med opinionsbildning för att stärka den idéburna sektorn, och de är en medlemsorganisation i Famna, där Lena Wetterskog Sjöstedt även sitter i styrelsen.

– Vi som idéburna aktörer ska ses som resurs i samhället, sa Lena Wetterskog Sjöstedt under träffen.

Enligt Lena Wetterskog Sjöstedt finns flera fördelar med att vara en idéburen organisation i mötet med personer som lever i en utsatt situation:

– En fördel med att vara en idéburen verksamhet som jobbar professionellt med socialt arbete är att alla vågar komma till oss för vi är inte en myndighet. Det är precis det som är det unika med idéburen verksamhet som vilar på värderingar om att göra gott i samhället, där vi inte är vinstdrivande eller har aktieägare.

Skåne Stadsmission jobbar med avtal med regioner och så kallade IOP, idéburet offentligt partnerskap. En IOP innebär att aktörer inom offentlig respektive idéburen sektor ingår ett partnerskap i syfte att uppnå ett visst allmännyttigt, samhälleligt mål.

Ett exempel på en IOP som Skåne Stadsmission har ingått är Stadsmissionshälsan – totalt fyra stycken hälso- och sjukvårdsmottagningar på olika orter i Skåne.

Både Lena Wetterskog Sjöstedt och Peter Andersen upplever att deras respektive verksamheter erkänns som viktiga både för närområdet där de verkar och för personerna som kommer i kontakt med verksamheterna. Men trots det möter de ett visst motstånd och rädsla.

Peter Andersen sa t.ex. att de har gjort detaljplaner för skolan på Hyllie Park, men att det politiska klimatet gör dem ambivalenta till att sätta planerna i verket.

Lena Wetterskog Sjöstedt tror att anledningen till att Sverige har så anmärkningsvärt liten del idéburna välfärdsutförare är en blandning av flera faktorer:

– Ingen av oss har det direkta svaret, men många säger att det beror på krånglig lagstiftning. Jag tror också att det handlar om okunskap både hos offentlig och idéburen sektor, och en okunskap allmänt i samhället kring vad en idéburen organisation är. Min upplevelse är att det också handlar om rädsla, det händer ofta att offentlig sektor inte vågar gå in i samarbete med en idéburen organisation.

“...DE IDÉBURNA BÖR UTGÖRA 20 PROCENT AV VÄLFÄRDS- AKTÖRERNA OM TIO ÅR”

FAMNA

Den 14 mars arrangerade Malmö Tillsammans den andra träffen på temat, med ett nationellt perspektiv och fokus på framtiden. Gästerna var Ulrika Stuart Hamilton, generalsekreterare för Famna, och Marika Markovits, då domprost i Svenska Kyrkan, idag biskop i Linköpings stift, och tidigare teamledare i Nysta.

Famna, Riksorganisationen för idéburen välfärd, bedriver informations- och påverkansarbete för att idéburen välfärd ska få bättre förutsättningar att verka och växa. Ulrika Stuart Hamilton berättade om Famnas initiativ Tio2030, som arbetar med målet att andelen idéburna aktörer inom välfärden ska uppgå till 10 procent år 2030.

– Vad det är som krävs? Det målet är ju ganska ambitiöst. Vårt korta svar är att det krävs både politiskt ledarskap och eget entreprenörskap, sa Ulrika Stuart Hamilton under träffen.

Ulrika Stuart Hamilton sa att hon ser en stor kapacitet bland de idéburna aktörerna att växa inom välfärden, men att det krävs att man är “på hugget” till exempel vid upphandlingar. Dock finns det en paradox när det gäller tillväxt bland de idéburna aktörerna:

– Om man ägnar sig åt socialt arbete med människor som har det väldigt svårt, så kan man väl säga att vi vill ju inte växa, vi vill avskaffa hemlöshet eller fattigdom, så det känns väl lite bakvänt. Men dessvärre är det väl så att det alltid finns stora sociala behov att jobba med och vi tror att den idéburna sektorn har en roll att spela där, och vill att den ska spela en ännu större roll. Så jag får välja att vara optimist, men det krävs mycket arbete för att gå från 3 till 10 procent, absolut.

Ulrika Stuart Hamilton.
Bild: Mats Edman

NYSTA

Marika Markovits är biskop i Linköpings stift, Svenska kyrkan. Hon var också teamledare för det teamet som jobbade med fokus på idéburen välfärd inom projektet Nysta. Nysta är ett samverkansprojekt som har som mål att bidra till ett nytt samhällskontrakt i Sverige post-corona, med tydligare och bättre förutsättningar för civilsamhället, och som vill ta fram förslag till en ny politik där civilsamhället utgör en starkare röst och aktör i samhället. Inom projektet jobbade olika team inom olika fokusområden med att ta fram ett antal förslag till politiken. Den fasen i projektet är nu avslutad, men arbetet fortgår med Nysta.

– Utifrån att jag sedan jag var 15 år har varit ledare i ideell sektor, vågar jag faktiskt påstå att det här är helt unikt.

– Det har aldrig tidigare tagits ett så brett initiativ inom svensk idéburen sektor där så många har engagerat sig i ett gemensamt arbete för sektorns villkor och för ett mer hållbart samhälle där hela civilsamhället samverkar, sa Marika Markovits under träffen.

Både Marika Markovits och Ulrika Stuart Hamilton betonade just vikten av strategier för att utveckla och underlätta samverkan mellan det offentliga, privata och idéburna.

– Om det offentliga skulle stödja att civilsamhället utvecklar ett bra sätt att jobba med medborgares engagemang kommer vi kunna bidra till välfärden så mycket mer, sa Marika Markovits.

Fakta: Nysta

Nysta, Civilsamhällets ny-startsgrupp (*nysta.nu*), startade i samband med covid-19-pandemin för att ta fram ett nytt samhällskontrakt, av Civos, Marie Cederschiöld högskola, Famna – riksorganisationen för idéburen välfärd, Forum – idéburna organisationer med social inriktning, Giva Sverige och Fremia. Tusentals var delaktiga i projektet som landade i hundra förslag. Bland de förslag som team välfärd tog fram finns bl.a.:

- En lag om idéburet offentligt partnerskap, IOP, samt förändringar i LOU och LOV (lag- en om upphandling respektive valfrihet)
- Reformera beskattningen av icke vinstdrivande aktörer

Andra förslag från Nysta:

- Inrätta en akademisk utbildning i civilsamhälleskunskap
- Civilsamhällesstrategier ska utvecklas inom kommuner och regioner med målet att idéburna aktörer ska bidra till välfärden i större utsträckning

Marika Markovits.
Bild: Svenska kyrkan

PÅ ANDRA SIDAN BRON

När man pratar om idéburen välfärd i Sverige jämförs det ofta med Danmark. I Danmark är 14 procent av välfärdsleverantörerna idéburna eller ideella föreningar, stiftelser och organisationer. För att se vad svenska idéburna aktörer kan lära av sina danska motsvarigheter arrangerade Malmö Tillsammans ett studiebesök i Köpenhamn den 27 oktober 2022, hos tre olika idéburna organisationer som utför välfärdstjänster.

Ett 20-tal deltagare var med från Malmö Ideella, Rädda Barnen, Rädda Barnen Välfärd AB, Fryshuset, Yallatrappan, Malmö stad, RFSL Rådgivningen Skåne, Skåne Stadsmission, Röda Korset och Nätverket Idéburen Sektor.

SELVEJE DANMARK

Det första stoppet var hos Selveje Danmark, en paraplyorganisation för idéburen välfärd, motsvarande Famna i Sverige. Selveje Danmark grundades 2012 och har runt 300 medlemsorganisationer. Deras syfte är att samla och stötta medlemsorganisationerna, att lyfta de idéburna som välfärdsaktörer, att bevaka deras syften och påverka politiken. Verksamheten presenterades av Signe Helena Søgaard och grundaren Jon Krog.

Jon Krog förklarade hur det danska samhället är uppbyggt på ett sätt likt det svenska, med det offentliga, privata och civilsamhället. Även om de i Danmark har en större andel idéburna välfärdsaktörer menar Jon Krog att det finns ett stort fokus på marknaden och de privata.

– Lagstiftningen i Danmark har glömt att vi har ett stort civilsamhälle, sa han.

Selveje Danmark har sitt kontor i samma byggnad som Dansk Erhverv (motsvarande handelskammare), som är en organisation för stöd och utveckling av näringsliv samt för arbetsgivare. Enligt Jon Krog finns kopplingen i att Selvejes medlemmar också är arbetsgivare i många fall, någonting som har skapat eller synliggjort ett visst ideologiskt motstånd hos vissa av Selvejes medlemmar – de ser sig inte som arbetsgivare i första taget.

Fakta: Selveje betyder självägd

I Danmark pratar man ofta om självägda institutioner, vilket helt enkelt är en organisation som är självstyrd. Det kan handla om bl.a. fonder, frivilligcenter, förskolor, daglig verksamhet eller äldreboenden. Enligt Gentofte Børnvenner är en självägd institution alltid non-profit: "Den självägande institutionens pengar är knutna till sitt syfte – därför kan pengar inte tas ut ur institutionens medel till en ägare [...]. Den finansiella och juridiska strukturen är lite som en stiftelse; det är institutionen och det i bolagsordningen skrivna ändamålet som äger institutionen – därav namnet självägd institution."

– Vi synliggör vår sektor. Vi har lyft detta på dagordningen så att politiker har fått mer kännedom. Det är ett konstant arbete med att lyfta sektorn. Slutar vi så faller det igen. Istället för att vara sur för att ideella organisationer inte får vara med, så säger vi att vi vill vara med och lösa problemen.

Rent konkret jobbar Selveje bl.a. med att göra de idéburna aktörerna mer professionella, t.ex. vad gäller styrelserna.

– Om vi ses som amatörer inom välfärden, då blir vi irrelevanta. Det samma sker, om vi försöker efterlikna den offentliga sektorn, för varför skulle den offentliga sektorn ha intresse av att samarbeta med organisationer, som bara försöker vara en kopia av den offentliga sektorn själv? Det är därför det är helt avgörande att vi alltid har fokus på våra respektive värdegrunder och förhåller oss till frågan om varför vi är de vi är och inte som alla andra.

I Danmark ser lagstiftningen annorlunda ut. T.ex. finns ingen lagstiftning om ideell sektor i Danmark, däremot finns det en lag om stiftelser och affärsdrivande stiftelser, vilken idéburen välfärdsverksamhet i det här fallet räknas in i. Selveje Danmark har löst det problemet genom att införa självägande institutioner som är stiftelser utan kapital.

På frågan varför Jon Krog tror att det ser så annorlunda ut i Sverige och Danmark svarar han:

– Det som skedde var att i Sverige hamnade fokuset på upphandling. Där är det också ett marknadstänk i skolan idag. Sverige beslutade att kasta in det tänket även i välfärds-systemet. Det fick den konsekvensen att marknaden fick en fördel.

Deltagarna på studiebesöket på plats för det första studiebesöket - Selveje Danmark.

Jon Krog var med och grundade Selveje Danmark.

SUF/BOAS MENTOR

Det andra stoppet på studiebesöket var hos SUF, Den Sociale Udviklingsfond (social utvecklingsfond), och BOAS Mentor. SUF är en rikstäckande organisation som jobbar för att skapa bättre levnadsvillkor för unga och vuxna med olika svårigheter eller diagnoser. BOAS Mentor är en avdelning under SUF som jobbar med unga vuxna med autism och/eller ADHD. De erbjuder bland annat boende, stöd, samtal, vägledning och träning med målet att den unga vuxna ska bli så självständig som möjligt och få en väg in i arbetslivet.

Under studiebesöket berättade de om sin modell, där de levererar välfärd på uppdrag från kommunen, t.ex. i form av arbetstillfällen, utbildning och bostäder speciellt anpassade efter sin målgrupp. En annan viktig del i SUF:s och BOAS arbete är att erbjuda en mentor, som är tillgänglig dygnet runt och i alla situationer – på jobb, i skolan, i hemmet osv.

– Vår inställning är att vi inte ska fatta beslut för andra, eftersom personer är experter på sina egna liv, sa Vickie Dalgaard Monsen, VD för SUF.

BOAS Mentor äger en del av sina bostäder som de erbjuder till brukarna, och verksamheten är uppbyggd så att kommunen betalar ett fast pris till SUF/BOAS som inkluderar det stöd som brukaren har behov av – ibland bara en mentor, ibland boende och mentor, osv.

– Det är konsulenterna i kommunerna som förhandlar om pengar och kostnader. Sakerna förändras i Danmark och det kommer en ny regering snart. Men det behövs konkurrens och skillnader, och det behövs såna som oss, sa Vickie Dalgaard Monsen.

Under studiebesöket fick hon frågan om hur den generella synen och inställningen är mot idéburen sektor inom välfärden. Hon svarade att:

– Många är mer misstänksamma mot privata aktörer.

Deltagarna på plats hos SUF/BOAS Mentor med Signe Helena Søgaard, Selveje Danmark, tredje från vänster, Vickie Dalgaard Monsen, SUF, i mitten längst fram, och Arash Skelberg, BOAS Mentor, längst till höger.

HANS KNUDSEN INSTITUTTET

Det sista stoppet var på Hans Knudsen instituttet, som jobbar med att bygga broar mellan arbetsmarknaden och de med fysiska, sociala eller psykiska utmaningar. De arbetar mest för kommunen också för pensionsmyndigheten och andra myndigheter. Deras motto är att "alla förtjänar ett arbetsliv", och bl.a. erbjuder de jobb med lättare arbetsuppgifter, specialanpassad skolgång och sysselsättning.

- Unga ska som utgångspunkt inte bli förtidspensionärer, om de har potential för utbildning eller anställning. Men det är också en möjlighet för förtidspensionerade, att jobba extra och tjäna pengar utöver sin pension, förklarade Marianne Breth Hansen, direktör för HKI.

Marianne Breth Hansen berättade under studiebesöket om ett stigande fokus på resultat och effekt, och sa att de som är självägda inte är intresserade av det.

Marianne Breth Hansen ser inte HKI uteslutande som en civilsamhällesaktör. De är självägda, men ser sig först och främst som en kommersiell aktör - fast utan någon ensidig jakt på vinst. Hon förklarade att det finns ett register med sociekonomiska verksamheter i Danmark, där pengarna ska gå in i verksamheten eller doneras till andra sociala aktiviteter. Det är inget krav att vara registrerad, men kommunen kan favorisera sociekonomiska, registrerade aktörer om de vill.

- Men kommunen gör det inte, pga. pengarna, de gör det aldrig om inte pengarna tillåter. Men om man är lika billig och har lika god kvalitet som en annan aktör, men också är sociekonomisk, då är det en fördel, sa Marianne Breth Hansen.

Marianne Breth Hansen, HKI, längst till vänster.

Deltagarna på studiebesöket hos HKI.

IDÉBUREN VÄLFÄRD I SKÅNE

Enligt statistik från SCB fanns år 2019 över 31 000 idéburna organisationer i Skåne.

I rapporten "Vad betyder den idéburna sektorn för välfärden i Skåne?" av NÄTVERKET (2020) står att:

"Närmre 900, eller 3 procent, av de idéburna organisationerna i Skåne har angett att de som ett av sina tre huvudsakliga verksamhetsområden arbetar inom vård, skola och omsorg. Runt 500 av dessa finns inom vård och omsorg, medan knappt 400 finns inom utbildning. Detta utgör cirka 6,5 procent av alla organisationer i Skåne inom dessa branscher. Siffran är ungefär densamma för Skåne som den är för Sverige totalt sett."

I rapporten står även att:

"Inom vård, skola, omsorg anställer de idéburna organisationerna i Skåne över 8 000 personer, enligt statistik från SCB sammanställd av NÄTVERKET år 2017, en beräkning som inte innefattar de tusentals personer som sysselsätts ideellt inom verksamheterna."

EXEMPEL PÅ VÄLFÄRDSTJÄNSTER SOM UTFÖRS AV IDÉBURNA AKTÖRER

Arbetsmarknadsinsatser: praktik, coachning, matchning, utbildning

Trossamfund eller verksamhet med religiös värdegrund: hjälpinsatser, samtalsstöd, integrationsfrämjande, sociala aktiviteter, äldreomsorg, folkhögskola, förskola, familjehem

Sociala insatser: hjälpinsatser, nattjour, samtalsstöd

Kooperativ: förskola, skola, assistans

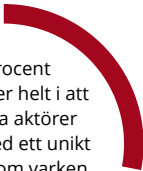
Omsorg/vård: äldreomsorg, stödboende, LSS, HVB, hälso-, tand- och sjukvård, sexuell hälsa

Utbildning: förskola, skola, folkhögskola, studieförbund

Kvinno- och tjejjourer: samtalsstöd, skyddat boende

FAKTA: FAMNAS POLITIKERUNDERSÖKNING 2022

2022 gjorde Famna en politikerundersökning för att kartlägga vad politiker på olika nivåer tycker om idéburen välfärd. I undersökningen fick politikerna ta ställning till ett antal påståenden om idéburen välfärd, svaren visade bland annat att:

28 procent instämmer helt i att idéburna aktörer bidrar med ett unikt synsätt som varken privata eller offentliga aktörer har

27 procent instämmer helt i att det viktigaste med idéburna välfärdsaktörer är att de inte är vinstsyftande

16 procent instämmer helt i att idéburna aktörer ofta är snabbare än andra på att skapa nya verksamheter när de ser ett behov

I undersökningen ställdes en fråga om hur politikerna anser att fördelningen mellan idéburna, offentliga och privata välfärdsaktörer ska se ut om tio år. Det sammanlagda svaret blev detta:

IDÉBURNA

PRIVATA

OFFENTLIGA

I undersökningen framgår att politiker på riksnivå är beredda att stödja fler åtgärder för att öka idéburen välfärd, än vad lokalpolitiker är beredda att göra. Runt 30 procent av rikspolitikerna svarade att de "absolut kan tänka sig" att stödja följande åtgärder:

- Ta initiativ till en lag om IOP
- Möjliggöra riktade upphandlingar inom LOU
- Sätta upp ett mål för hur stor andel av välfärden som idéburna aktörer bör stå för i slutet av nästa mandatperiod
- Sätta ett konkret mål om att idéburna ska stå för minst 10 procent av välfärden år 2030

Mellan 40 och 50 procent av lokalpolitikerna svarade att de "absolut kan tänka sig" att stödja förslag som:

- Börja mäta andelen av välfärden som idéburna aktörer står för i din kommun/region
- Ta initiativ till fler IOP
- Genomföra utbildningsinsatser för tjänstemän

Famna har dragit flera slutsatser av undersökningen, varav den viktigaste är att: **Sveriges politiker – från alla partier och såväl riks- som lokalpolitiker – säger sig vara beredda att agera för att den idéburna sektorn ska växa.**

ATT HÅLLA FAST VID SIN VÄRDEGRUND OCH INTE KONKURRERA

I skrivande stund vet ingen exakt vad lagändringen och registret kommer ha för inverkan på svenska idéburna aktörer och deras roll i välfärden. Men det som har blivit tydligt under kunskapsresan är de många och höga ambitionerna, viljan och behovet av att jobba vidare med frågan hur idéburna aktörer på ett sätt ska kunna stärka varandra och samverka sinsemellan, samtidigt som de i allt större utsträckning kommer behöva konkurrera och t.ex. anställa affärsutvecklare. Hur ska idéburna aktörer balansera sin värdegrund å ena sidan och marknaden å andra sidan?

BEHOV OCH UTMANINGAR

Följande har uppkommit på möten, i diskussioner mm.:

– Vad händer med alla IOP:er när idéburna organisationer börjar delta i fler upphandlingar? Var går gränsen mellan partnerskap och utförande eller leverans av en service eller tjänst?

Reflektion: IOP och upphandling är inte utbytbara. Ibland passar IOP bättre, dessutom skapar IOP mervärde i form av partnerskapet som uppstår och det ger utrymme för nya arbetssätt och samverkan.

– Vad händer med den idéburna sektorn när man kliver in på en marknad och gör affärer?

– Vad innebär det för en icke vinstdrivande organisation och dess ideologi eller värdegrund när det t.ex. anställs affärsutvecklare? Vad gör det med bilden av ens egna organisation?

– Vad har de idéburna organisationerna för kapacitet när det gäller att utföra och leverera tjänster och service, och i vilken utsträckning förväntas de göra det? Vad finns det för förväntningar att leva upp till?

– Hur kan civilsamhället, tillsammans med upphandlande myndigheter, se till att upphandlingar som riktas mot idéburna är designade så att de idéburna klarar av att svara på dem? Hur ser man till att kraven och villkoren är rimliga?

– Hur ska det offentliga möjliggöra för idéburna att ha en chans i upphandlingar?

– Hur ska de idéburna organisationerna balansera det faktum att man måste konkurrera i upphandlingar, men samtidigt fortsätta komplettera varandra i civilsamhället i stort?

FÅ UPPHANDLARE ATT UTNYTTJA REGISTRET OCH LAGÄNDRINGARNA

För att lagändringarna och det nya registret ska ha någon faktisk effekt och påverkan i praktiken, krävs inte bara en insats från de idéburna aktörerna själva – utan också från upphandlare och upphandlande myndigheter.

För att underlätta för upphandlande myndigheter att faktiskt utnyttja lagändringarna och det nya registret kommer det vägledande underlaget (sida 5) som har tagits fram av Famna, Fremia och Reuterman Advokatbyrå att publiceras hos Famna under våren 2023. Famna har, vid flera tillfällen, även poängterat vikten av att idéburna aktörer faktiskt registrerar sig eftersom registret annars blir verkningslöst.

LÄS VIDARE:

FAMNA.ORG

FREMIA.SE

TACK TILL...

Alla idéburna aktörer som har deltagit i kunskapsresan och delat med sig av sina erfarenheter, insikter och behov.

Och till Famna, som har bidragit med statistik, underlag och forskning.

MALMÖ TILLSAMMANS

Malmö Tillsammans är ett samverkansinitiativ mellan Malmö Ideella, Sensus studieförbund, NyföretagarCentrum Öresund och Malmö stad med Stadskontoret, Fritidsförvaltningen och Funktionsstödsförvaltningen. Målet är att skapa en stadsövergripande innovationsplattform och att i tre stationsnära områden – Östervärn, Persborg och Rosengård – skapa områdesinkubatorer för att lyfta initiativ och idéer från medborgare för att tackla lokala samhällsutmaningar. Malmö Tillsammans ska främja en hållbar stadsutveckling genom att arbeta för minskad segregation, ökad sysselsättning, hållbart boende och förnyelse av de stationsnära områdena. Som en del av initiativet testas en rad olika metoder och verktyg för ökat medborgardeltagande samt för stärkt samverkan mellan samhällssektorerna. Malmö Tillsammans vill även lyfta civilsamhällets roll i den hållbara utvecklingen av Malmö. Malmö Tillsammans delfinansieras av ERUF, Europeiska regionala utvecklingsfonden.

Malmö stad

sensus

